

УДК 811.111-112

М. Ю. Сальтевська,
викладач

(Харківський національний економічний університет)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ КОРЕЛЯТИ РЕФЕРЕНТА КРИЗА, УТВОРЕНІ ЗА СХЕМОЮ ПРОЦЕСУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСУ)

У статті встановлені кореляти референта КРИЗА, утворені за схемою процесу у сучасному англomовному газетному дискурсі й з'ясований їх аксіологічний потенціал. Виявлені кореляти включають онтологічні (ПРИРОДНА СТИХІЯ / ЯВИЩЕ / КАТАКЛІЗМ та ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ) і структурні сутності (ХВОРОБА) й реалізують негативну утилітарну оцінку.

Метою статті є встановлення корелятив концептуального референта КРИЗА, утворених за схемою процесу у сучасному англomовному газетному дискурсі.

Актуальність дослідження зумовлена як значущістю об'єкта аналізу, концепту КРИЗА, у життєдіяльності сучасного англomовного соціуму, так і застосуванням новітніх когнітивно-дискурсивних методик, що дозволяють виявити концептуальні кореляти КРИЗИ, утворювані за схемою процесу у сучасному англomовному газетному дискурсі.

Об'єктом розгляду є концептуальні кореляти референта КРИЗА, а предметом – лінгвальні засоби їх реалізації у сучасному англomовному газетному дискурсі.

Попри статус міждисциплінарного об'єкта аналізу концепту КРИЗА, його метафорична інтерпретація ще не була об'єктом комплексного лінгвістичного дослідження у когнітивно-дискурсивному ракурсі, що визначає новизну роботи.

Матеріалом дослідження є 700 фрагментів сучасного англomовного газетного дискурсу, що актуалізують когнітивні метафори КРИЗИ, утворені на базі схеми процесу.

Суть когнітивної метафори полягає у проясненні одного концепту посередництвом іншого [1: 203]. Метафоризація заснована на взаємодії двох структур знання, які називають концептуальним референтом або цариною цілі, маючи на увазі концепт, що осмислюється, та концептуальним корелятом або цариною мети, апелюючи до концепту, в термінах якого він осмислюється [1: 245].

Когнітивні трансформації царини джерела описуються в термінах метафоричних кореляцій – лінгвокогнітивних процедур розширення (*extension*), специфікації (*elaboration*), редукції (*questioning*) і комбінування (*combining*) [2: 67-70]. Процедура розширення пов'язана із введенням в царину джерела нового елемента, який не "висвітлюється" у базовій конвенціональній кореляції. Суть процедури специфікації полягає в деталізації конвенціонального елемента. Процедура комбінування активує декілька концептуальних метафор, об'єктивованих у дискурсі одним образним метафоричним виразом. У результаті процедури редукції валідність елемента царини джерела ставиться під сумнів, у результаті чого цей елемент не може бути застосованим до царини цілі.

У дискурсі метафори реалізуються словосполученнями і реченнями у контексті висловлень. Інформація, репрезентована словосполученнями і реченнями як матеріальними формами, організується за певними ономазіологічними моделями, іншими словами, – подієвими схемами (ономазіологічними моделями) [3; 4: 3-14]. Однією з них є схема процесу.

Схема процесу відображає зміну певного стану справ. Учасник такої ситуації (референт *crisis*) є пацієнтом безконтрольного процесу, на який він ніяким чином не може вплинути.

Глибинна схема подібних ситуацій має такий вигляд: [ДЕХТО / ДЕЩО-пацієнт є об'єктом змін]. У той же час, поверхнева схема процесу є ідентичною схемі неспрямованої дії [ДЕХТО / ДЕЩО-агенс діє].

Відповідно, схема процесу містить одного актанта й втілюється дієслівними предикатами, які й позначають різноманітні процеси, або іменниковими словосполученнями з означеннями, вираженими Present Participle дієслів процесу та іменниками (Present Participle + N).

Базовими корелятами метафоричних асоціацій, утворених на основі процесуальної схеми, є онтологічні сутності, які зазнають процесуальних змін, як феноменальні – ПРИРОДНІ СТИХІЇ, ЯВИЩА і КАТАКЛІЗМИ, так і біоморфні та предметні – ФІЗИЧНІ ОБ'ЄКТИ, а також така структурна сутність, як ХВОРОБА.

Базові онтологічні кореляти набувають конкретизації у контексті дискурсу. Група дієслів реалізує феноменальні специфікації корелятив.

Так, дієслово *to subside* [abate, become calm or tranquil; die down, fade away [NSOED] – слабнути, ставати спокійним або нерухомим; стихати, згасати] уподібнює КРИЗУ – СТИХІЇ (найімовірніше ВІТРУ), що ВЩУХАЄ й у такий спосіб актуалізує феноменальне розширення базової метафори ПРИРОДНОЇ СТИХІЇ:

(1) *As the financial crisis subsides, London will once again become the major source of job growth for the U.K...* (World Street Journal, Oct 1, 2009).

Дієслово *to loom* [appear indistinctly, come into view in an enlarged and indefinite form, freq. threateningly [NSOED] – з'являтися нечіткими обрисами, як щось велике і неясне, часто загрозливе] також реалізує *розиурення* базового корелята ПРИРОДНА СТИХІЯ, будуючи асоціацію між КРИЗОЮ і КОЛИВАННЯМИ ПОВІТРЯ, що утворюють ЗАГРОЗЛИВЕ ВИДІННЯ, яке НАБЛИЖАЄТЬСЯ, ЗБІЛЬШУЮЧИСЬ У РОЗМІРАХ:

(2) *Medical secretaries feel they have been forgotten, despite being front-line staff who play an important role in the life of both doctors and patients. And now, in a profession dogged by low pay and poor working conditions, a crisis is **looming*** (Times, Sep 1, 2004).

Семантично близьким до *to loom* є дієслово *to impend* [loom, be about to happen L16 [NSOED] – насуватися], яке теж актуалізує корелят ЗАГРОЗЛИВЕ ВИДІННЯ, яке НАБЛИЖАЄТЬСЯ, ЗБІЛЬШУЮЧИСЬ У РОЗМІРАХ:

(3) *"The IMF provided few clear warnings about the risks and vulnerabilities associated with **the impending crisis** before its outbreak," Moises Schwartz, director of the IMF's Independent Evaluation Office, said Financial Times, Feb 9, 2011).*

Інші *розиурення* базової метафори КРИЗА є ПРИРОДНА СТИХІЯ актуалізуються дієсловами процесу, які будують асоціативний ряд між КРИЗОЮ і СТИХІСЮ ВОДИ, що УТВОРЮЄ ХВИЛІ – *to build up* [increase in size, mass, or strength; accumulate; establish gradually ME [NSOED] – збільшуватися у розмірі, масі, або силі; поступово зростати], ГЛИБШАЄ – *to deepen* [become deeper OE [NSOED] – глибшати], ОМИВАЄ СУШУ – *to wash across* [of the sea or a river: flow over or lap against (a shore, a coast) OE [NSOED] – про море або річку: напливає або плещеться об берег]:

(4) *The figures were issued by the world body's aid coordinator Valerie Amos as a refugee crisis **built up around the borders of the North African country** where a rebellion broke out last month against the 42-year rule of Muammar Gaddafi* (New York Times, Feb 19, 2011).

(5) *The crisis **deepened** with last week's sudden resignation of Neil Cameron* (Times, Nov 20, 2003).

(6) *The plans to beatify John Paul II have also generated some criticism from victims of sexual abuse by priests. Some victims blame the late pope, who was elected in 1978, for the church's sluggish response to sexual abuse, a crisis that continues **to wash across Catholic dioceses worldwide*** (Wall Street Journal, Jan 15, 2011).

Окрема група дієслів уподібнює КРИЗУ – ПРИРОДНИМ ЯВИЩАМ і КАТАКЛІЗМАМ.

Так, дієслово *to dawn* [of the morning, the day, etc.: begin to grow light L15 [NSOED] – про настання ранку, дня тощо: провітлятися] створює асоціацію між КРИЗОЮ і СВІТАННЯМ:

(7) *The headline confidence index fell to 105.9 from 109.1 in December, but the alarming component was the 14-point drop in people's belief they can save for the future. The reading sank back to the levels of the summer of 2008, **when the global financial crisis first dawned on public awareness*** (Wall Street Journal, Jan 28, 2011).

Дієслово *to strike* [of lightning, a thunderbolt: descend violently on and blast; of a storm, earthquake, etc.: descend on, befall ІМЕ [NSOED] – стосовно блискавки, удару грому: вдаряти; стосовно шторму, землетрусу: розпочинатися] уподібнює КРИЗУ – ГРОЗИ / УРАГАНУ / ЗЕМЛЕТРУСУ, а *to erupt* [of a volcano, geyser, etc.: eject in an eruption M18 – про вулкан, гейзер: вивергатися] – ВИБЕРЖЕННЮ ВУЛКАНА:

(8) *Before the **global economic crisis struck**, the Greek economy expanded at an annual average rate of 4 % for five years, one of the euro zone's best performances* (Wall Street Journal, Apr 29, 2010).

(9) *There have been four general elections in the elite group of the world's most powerful economies since the **global financial crisis first erupted*** (Guardian, Sep 29, 2009).

(10) *In the western region of Moyen Cavally and Dix-huit Montagnes, some 180,000 children have still not resumed school **since the crisis erupted** two months ago* (<http://www.un.org/>, Mar 7, 2011).

Ще одна група дієслів відображає розповсюдження КРИЗИ, уподібнюючи цей процес ДЗЮРКОТІННЮ ВОДИ – *to ripple around* [flow or progress in ripples M18 [NSOED] – текти або просуватися вперед із дзюрчанням] або ГУРКОТІННЮ ГРОЗИ / УРАГАНУ / ЗЕМЛЕТРУСУ – *to rumble* [move with a low, heavy, continuous thunder ІМЕ [NSOED] – пересуватися із звуком подібним до грому]:

(11) *The ill-timed meeting spotlighted how much **the financial crisis rippling around the world** is not simply an economic breakdown but a political one as well* (Time, Sep 14, 1998).

(12) *The **political crisis rumbles on** regardless* (Wall Street Journal, Jan 24, 2011).

Концептуальні кореляти ПРИРОДНА СТИХІЯ / ЯВИЩЕ / КАТАКЛІЗМ акцентують таку властивість КРИЗИ, як "неконтрольованість", а деякі з них, як то ГРОЗА / УРАГАН / ЗЕМЛЕТРУС – також "небезпечність" її, відповідно, актуалізують *негативну утилітарну й емоційну оцінку*.

Окрім ПРИРОДНИХ ФЕНОМЕНІВ, корелятами референта КРИЗА є ФІЗИЧНІ ОБ'ЄКТИ, у тому числі БІОМОРФНІ і ПРЕДМЕТНІ, які перебувають у різних процесах.

Біоморфна конкретизація втілюється дієсловами типу *to play out* [to become exhausted, worn out OE [NSOED] – виснажуватися], які наділяють КРИЗУ властивостями БІОМОРФНОГО ОБ'ЄКТУ (ТВАРИНИ / ЛЮДИНИ), який ВИСНАЖУЄТЬСЯ:

(13) *If there is a policy error this time, it is likely to be the attempt to undertake root-and-branch reform of the global banking system even before the crisis is played out* (Wall Street Journal, Mar 2, 2011).

Словосполучення типу *in the wake of the crisis*, де *wake* означає [wakefulness, esp. during normal hours of sleep OE [NSOED] – пробудження, особливо під час нормального сну], уподібнюють КРИЗУ ЛЮДИНИ / ТВАРИНИ, яка ПРОСИПАЄТЬСЯ:

(14) *London had its home-grown problems too. Seemingly reluctant to accept how our financial-service powerhouse of a country makes its living, the electorate at large has never minded a bit of 'banker bashing'. Naturally this went stellar in the wake of the crisis, and, of course, the politicians were eager to play along* (Wall Street Journal, Mar 1, 2011).

Словосполучення *crisis* із Present Participle від дієслова *to grow* [of a plant, show vigorous life, put out foliage, flourish OE [NSOED] – про рослину, демонструвати вияви життя, покриватися листям, розквітати] уподібнює КРИЗУ – БОТАНОМОРФНОМУ ОБ'ЄКТУ – РОСЛИНІ, що РОЗКВІТАЄ:

(15) *"There are no good options on the table at the moment," said one Western official who is close to the election process. "In Kabul at the moment foreigners and Afghans alike are becoming more fearful about the growing political crisis* (Telegraph, Sep 12, 2009).

Предметна конкретизація корелятивів реалізується дієсловами типу *to cool down* [become less hot OE [NSOED] – остивати], що уподібнює КРИЗУ – ФІЗИЧНОМУ ОБ'ЄКТУ, який ЗМІНЮЄ ТЕМПЕРАТУРУ – ОСТИГАЄ.

(16) *MANAMA, Bahrain – Bahrain's political crisis continued to cool down Sunday as seven opposition groups working to present protesters' demands here met to coordinate a response to the government's call for dialogue* (Wall Street Journal, Feb 21, 2011).

Словосполучення лексеми *crisis* із означенням, вираженим формою Present Participle дієслова *to brew* [undergo infusion, fermentation, etc.; be in the course of preparation ME [NSOED] – пройти процес настоювання, ферментації, тощо; бути у процесі приготування] уподібнює КРИЗУ такому ПРЕДМЕТНОМУ ОБ'ЄКТУ, як НАПІЙ (ПИВО / ЧАЙ), що ДОХОДИТЬ ДО КОНДИЦІЇ:

(17) *If the statistical data for the first half of 2009 reveal any surprises, they are the growing cracks in a united Europe and a brewing political crisis over how the European Union has expanded over the past 15 years* (Telegraph, Sep 1, 2009).

Структурний корелятив референта КРИЗА реалізується словосполученнями типу *exacerbating crisis* [*to exacerbate* – increase the sharpness (of a pain), the severity (of an illness), aggravate M17 [NSOED] – посилити гостроту (болі), серйозність (хвороби), ускладнити], які уподібнюють КРИЗУ – ХВОРОБИ, що ЗАГОСТРЮЄТЬСЯ:

(18) *If Europe waits too long, it will be faced with an irreversible regional conflict in the Middle East, further exacerbating the current economic crisis* (Financial Times, Dec 30, 2009).

Останній корелятив наділяє метафору **негативною утилітарною оцінкою**.

Таким чином, концептуальні корелятиви, реалізовані на основі процесуальної схеми, включають онтологічні сутності, які зазнають різних змін у результаті неконтрольованих процесів, а саме – ПРИРОДНІ СТИХІЇ, ЯВИЩА і КАТАКЛІЗМИ, а також ФІЗИЧНІ ОБ'ЄКТИ (БІОМОРФНІ і ПРЕДМЕТНІ) і структурний корелятив ХВОРОБА.

Базовий корелятив ПРИРОДНА СТИХІЯ має розширення ВІТЕР, що ВЩУХАЄ, ЗАГРОЗЛИВЕ ВИДІННЯ (КОЛИВАННЯ ПОВІТРЯ), що ЗБІЛЬШУЄТЬСЯ в РОЗМІРАХ, ВОДА, що УТВОРЮЄ ХВИЛІ, ГЛИБШАЄ, ОМИВАЄ СУШУ. Базовий корелятив ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ специфікується як СВІТАННЯ і КАТАКЛІЗМ (ГРОЗА / УРАГАН / ЗЕМЛЕТРУС / ВИВЕРЖЕННЯ ВУЛКАНА).

Базовий корелятив ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ специфікується у: біоморфних корелятивах-розширеннях ЛЮДИНА / ТВАРИНА, що ВИСНАЖУЄТЬСЯ / ПРОСИПАЄТЬСЯ, ботаноморфному корелятиві-розширенні РОСЛИНА, що РОЗКВІТАЄ і предметних корелятивах-розширеннях ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, що ОСТИГАЄ та предметній специфікації НАПІЙ, що ДОХОДИТЬ до КОНДИЦІЇ.

Практично усі концептуальні корелятиви висувають у фокус уваги таку властивість КРИЗИ, як "неконтрольованість", а корелятив КАТАКЛІЗМ – ще й "небезпечність", що посилює негативну утилітарну ("небезпечно" → "шкідливо") й емоційну оцінку ("небезпечно" → "страшно / неприємно") референта КРИЗА.

Перспективи дослідження вбачаємо у встановленні корелятивів референта КРИЗА, утворених за іншими ономазіологічними схемами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor / George Lakoff ; [ed. A. Ortony] // Metaphor and thought. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202–251.
2. Lakoff G. More than cool reason: A field guide to poetic metaphor / G. Lakoff, M. Turner. – Chicago ; London : The University of Chicago Press, 1989. – 230 p.
3. Dirven R. Cognitive Exploration of Language and Linguistics / René Dirven, Marjolyn Verspoor. – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 301 p.

4. Жаботинская С. А. Ономазиологические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2009. – № 837. – С. 3–14.

Матеріал надійшов до редакції 04.04. 2011 р.

Салтєвская М. Ю. Концептуальные корреляты референта КРИЗИС, образованные по схеме процесса (на материале англоязычного газетного дискурса).

В статье установлены базовые корреляты референта КРИЗИС, образованные по схеме процесса в современном англоязычном газетном дискурсе и определен их аксиологический потенциал.

Выявленные корреляты включают онтологические (ПРИРОДНАЯ СТИХИЯ / ЯВЛЕНИЕ / КАТАКЛИЗМ и ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ) и структурные сущности (БОЛЕЗНЬ) и реализуют негативную утилитарную оценку.

Saltevska M. Y. Conceptual Correlates of the Referent CRISIS Created on the Basis of the Process Scheme (in the Contemporary English Newspaper Discourse).

The article discovers the basic correlates of the referent CRISIS, created on the basis of the process scheme in the contemporary English newspaper discourse and brings to light their evaluative potential. The discovered correlates are of ontological (NATURAL ELEMENT / PHENOMENON / CATAclysm and PHYSICAL OBJECT) and structural nature (ILLNESS). The correlates realize the negative evaluative potential.